

TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ LAVINIMO PROGRAMŲ EFEKTYVUMO VEIKSNIŲ APŽVALGA

Jolita Jonynienė¹

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Santrauka. Mokslinė problema. Kadangi tėvai susiduria su sunkumais bendraudami su vaiku ir jį auklėdami, jiems reikalingos tėvystės įgūdžių stiprinimo ir lavinimo programos. Mokslinėje ir praktinėje literatūroje galima aptikti įvairių programų, kurios skiriamos teoriniu pagrindu, siekiamais tikslais, tikslinėmis grupėmis, mokymo(si) modeliais ir / ar turiniu. Tai, kuri iš jų susijusi su ryškiausiais pageidaujama pokyčiais (t. y. kuri efektyviausia), yra vienas dažniausių klausimų, iškiliančių tėvams ir pagalbą jiems teikiantiems specialistams. Taigi šio straipsnio **tikslas** yra apžvelgti svarbiausius tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumui įtaką darančius veiksniai. Tyrimo **metodu** pasirinkta mokslinės literatūros apžvalga ir analizė. **Rezultatai ir išvados.** Apžvelgus užsienio literatūrą, galima išskirti tris svarbiausias tėvams skirtų programų efektyvumo veiksmų grupes: tai (1) pačios programos ypatumai, (2) dalyvio, jo šeimos charakteristikos ir (3) programą organizuojančio asmens ypatumai. Be to, įvairių literatūros šaltinių analizė leidžia kelti kelias prielaidas: tėvystės įgūdžių lavinimo programa efektyvesnė tuomet, kai (1) ji dalyviams siūlo kuo įvairesnių žinių, papildomų praktinėmis užduotimis, padeda tėvams atrasti ir išnaudoti jų asmenines ir bendravimo su vaiku stiprybes, netrikdo dalyvių dėmesio papildomomis paslaugomis ir maksimaliai įtraukia į susitikimus; (2) dalyviai yra motyvuoti ir pasiryžę keistis, programos pobūdis atitinka jų bendruosius poreikius ir specifinius lūkesčius, šeimos kultūrinės vertybės; (3) programos susitikimų organizatorius siekia palaikyti šiltus santykius su programos dalyviais ir pasižymi įvairiomis asmenybės savybėmis, palankiomis nuoširdžiam bendravimui su tėvais.

Pagrindiniai žodžiai: efektyvumo veiksniai, šeima, tėvystės įgūdžių lavinimo programa, vaikas.

ĮVADAS

Dviejų suaugusių žmonių gyvenime sudaryta sąjunga yra ypatinga. Šiuos du žmones ji įgalina kurti: būdami drauge, jie gali kurti ir puoselėti

¹ Susirašinėjimui: VDU, K. Donelaičio g. 52-315, Kaunas LT-44244; el. paštas: j.jonyniene@smf.vdu.lt.

biologiškai, psichologiškai ir socialiai palankią šeimos aplinką, kurioje laisvai ir jaukiai jaustųsi jie patys kaip sutuoktiniai, kurioje būtų saugu ir gera gimdyti vaikus, juos auginti ir auklėti. Akivaizdu, kad tokia vystymuisi palanki šeimos aplinka yra žmogaus raidos pagrindas (Dreikurs Ferguson, 1984; Bartell, 2005; cit. Barkauskienė, 2005). Būtent namų ir šeimos pasaulyje individas vystosi fiziologiniu, psichologiniu ir socialiniu požiūriu: čia jis pažįsta savąjį „aš“ ir artimiausius žmones, atranda savo kaip asmenybės individualumą, stiprybes ir silpnybes, susipažįsta su visuomenės moralės normomis ir dėsniais, formuoja savo asmeninį požiūrį į supantį pasaulį. Taigi gyvenimas šeimoje leidžia žmogui patenkinti svarbiausius – priklausymo ir prieraišumo, draugystės ir meilės, saugumo ir saviraiškos – poreikius. Šis patyrimas vėliau lydi visą suaugusiojo gyvenimą, ne tik atsispindėdamas jo asmenybės savybėse, polinkiuose, tiksluose ar požiūriuose, bet ir pasireikšdamas bendravimo su savais vaikais modeliais: vengiant skausmingos ir nemalonios patirties, paprastai išdidžiai naudojama ta vaiko auklėjimo metodika, kuri tėvų šeimoje pasirodė tokia natūrali ir sėkminga. XIX–XX amžių sandūroje tokius dėsningumus pabrėžė Alfred Adler (1870–1937), individualiosios psichologijos teorinės perspektyvos pradininkas ir puoselėtojas.

Šeima kaip vienu svarbiausių žmogaus vystymosi faktorių šiandien domimasi įvairaus pobūdžio moksliniuose ir praktiniuose tyrimuose, kurie šiais pokyčių laikais tampa ypač svarbūs ir aktualūs. Deja, stabilumo, labai reikalingo ir būtino augančiam ir auklėjamam vaikui, šeimoje gerokai mažiau nei chaoso ir neapibrėžtumo. Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, sparčiai daugėja besiskiriančių ir nepilnų šeimų, kartotinių santuokų, nemažai šeimų patiria nuolatinius ekonominius nepriteklis ar susiduria su nenumatytais finansiniais sunkumais (Dinkmeyer, 1999; cit. Snow ir kt., 2001; Barkauskienė, 2005). Be to, vis daugiau tėvų pasineria į darbus ir / ar išvyksta dirbti į užsienį, vaikus palikdami artimų giminaičių globai. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis (2009), net 40 proc. į užsienio šalis kasmet išvykstančių asmenų gyvena santuokoje. Tai, kiek tokiose šeimose auga vaikų, galima tik numanyti. Vis dėlto akivaizdu yra tai, kad kol tėvai dirba ir / ar gyvena užsienio šalyse, tol vaikai tuo metu auga, prarasdami artimą bendravimą su svarbiausiais prieraišumo objektais, jausdami tėvų globos ir emocinės šilumos stoką, apsupti ne visuomet geros reputacijos draugų, nuobodžiaudami namuose ar gatvėje, pasinerę į TV ar kompiuterio pasaulį (Jonynienė, 2010).

Šiuolaikinės šeimos narių tarpusavio bendravimo sunkumus atskleidžia ir kiti statistiniai duomenys. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atlikto tyrimo (2007) rezultatai rodo, kad kas trečias Lietuvos tėvas ar motina pastebi: jų vaikai niekada nesidalija arba tik labai retai dalijasi patiriamais sunkumais mokykloje ar bendraujant su bendraamžiais. Nepakankamą dialogą tarp tėvų ir vaikų patvirtina ir Vaikų linijos veiklą 2008 metais apibendrinančios tendencijos: net 12,6 proc. įvairaus amžiaus vaikų ir paauglių psichologinės pagalbos telefonu prašė pastūmėti bendravimo su tėvais sunkumų (2008).

Be abejo, visi šie procentiniai dažniai tėra pavieniai ir fragmentiški sociodemografiniai rodikliai, kiek paviršutiniškai atskleidžiantys tėvų ir vaikų bendravimo iššūkius. Tačiau vidiniame šeimos pasaulyje taip pat ryškus nestabilumas ir chaosas. Visuomenėje, ypač skatinant demokratiniais principais ir socialine lygybe grįstus tarpusavio santykius, kvietimas demokratiškam šeimos narių bendravimui persikelia ir į šeimos kasdienį gyvenimą. Čia vaikai ima vis geriau išmanyti ir garsiau kalbėti apie savo teises, dažnai pamiršdami jiems priskiriamas pareigas. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) rašoma, kad vaikas turi teisę gyventi ir augti (7 straipsnis), būti sveikas (8 str.), turėti asmeninį gyvenimą, neliečiamybę ir laisvę (10 str.) bei kitas teises. Tačiau vaikams nebūtina būti susipažinusiems su oficialiais valstybės dokumentais, kad suskubtų priminti tėvams apie tai, jog jie turi teisę mylėti ir būti mylimi, būti globojami ir aprūpinami, draugauti su kuo nori ir kada nori ir t. t. Deja, apie tame pačiame įstatyme minimas vaikų pareigas neretai jie nebūna girdėję: „vaikas privalo gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius, globoti juos senatvėje, ligos ar kitos negalios atvejais, padėti tėvams ir kitiems paramos reikalingiems šeimos nariams“ (LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996, 48 straipsnis). Čia tėvams ir kyla įvairiausių abejonių. Jie klausia savęs, draugų ar psichinės sveikatos priežiūros specialistų: kaip man tuomet elgtis su vaiku, kad jis užaugtų socialiai jautrus žmogus ir atsakingas pilietis, kaip jį išmokyti vadovautis ne tik savo teisėmis, bet ir savo, kaip bręstančio individo, pareigomis? (Painter, 1985).

Daugybė tėvų yra sutrikę: jie abejoja bendravimo su vaiku būdais ir modeliu, savo, kaip tėvo ar motinos, vaidmeniu vaiko auklėjimo procese, galimybėmis turėti ir puoselėti savo asmeninį gyvenimą (Chang, Ritter, 2004). Visa tai neretai sukelia šeimos nariams daugybę neigiamų

jausmų, papildomų rūpesčių, trukdo tėvams būti jautriems vaiko poreikiams (Bronfenbrenner, Evans, 2000; Rubin, Mills, 1991; cit. Barkauskienė, 2005).

Tokių jausmų ir nemalonių minčių slegiami, tėvai ima ieškoti informacijos ir patarimų apie tai, kaip pagerinti šeimos tarpusavio santykius, bendravimo su vaiku įgūdžius (Newlon ir kt., 1986). Kai kurie pagalbą atranda, kalbėdamiesi su panašaus amžiaus vaikus auginančiais draugais ar kolegomis, skaitydami knygas ar žiūrėdami TV laidas. Natūraliai kyla klausimas: ar pakankama ir efektyvi yra tokia pagalba? Be abejo, tai suteikia papildomų žinių ar idėjų, kartais padedančių ištrukti iš uždaro įsisenėjusio elgesio su vaiku modelio, tačiau tenka pripažinti, kad dauguma minėtų informacijos šaltinių dažnai nėra grindžiami originaliomis psichologijos mokslo žiniomis, yra fragmentiški, dažnai tėvams pateikia diskutuotino veiksmingumo rekomendacijų. Vadinasi, siekiant padėti tėvams pagerinti šeimos tarpusavio santykius bei atrasti efektyviausius vaiko auklėjimo būdus, kyla kitokios tėvų mokymo(si) formos poreikis. Čia paaiškėja tėvų mokymo ir tėvystės įgūdžių lavinimo programų svarba ir būtinybė.

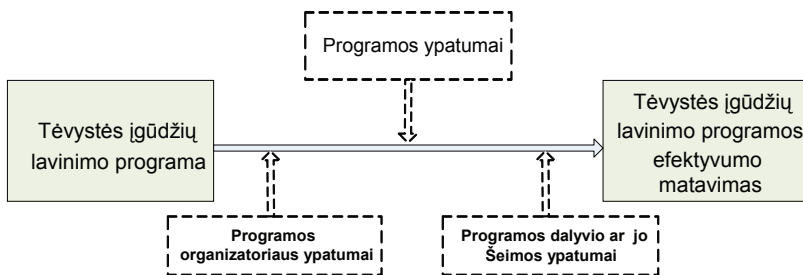
Teorijoje ir praktikoje tėvų mokymo(si) sistemų yra įvairių, tačiau *tėvystės įgūdžių lavinimo programa* šiame straipsnyje vadinamos tik struktūruotos intervencinės priemonės (atsiribojant nuo nestruktūruotų tėvų susitikimų ar pagalbos sau grupių), kurios dažniausiai įgyvendinamos grupinių susitikimų su dalyviais metu ir kuriomis siekiama sustiprinti efektyvius tėvystės įgūdžius bei pagerinti šeimos funkcionavimą (Kane ir kt., 2007). Organizuojamos ir įgyvendinamos praktikoje tokios programos paprastai dalyviui turi tam tikrą psichosocialinį poveikį. Mokymuose dalyvavę tėvai neretai skiriasi nuo tų tėvų, kurie dalyvauti galimybės neturėjo arba dar tik laukia programos pradžios: priklausomai nuo mokymo programos turinio ir tikslų, dalyviai turi daugiau žinių apie psichologinius ir socialinius vaiko raidos ypatumus, pasižymi palankesniu požiūriu į vaiko auklėjimą (Lennon, 1997; Mullis, 1999), jaučia daugiau pasitenkinimo bendraudami su vaiku (Sheeber, Johnson, 1994; Lennon, 1997); yra mažiau linkę į depresiją ir prastą savęs vertinimą (Barlow ir kt., 2002) ir pan.

Nepaisant minėtų ir kitų įvairių programų efektyvumą patvirtinančių tyrimų, lieka ne visai aišku, kodėl viena tėvystės įgūdžių lavinimo programa tėvams patinka labiau nei kita, kuo ji atrodo patrauklesnė,

kodėl dalyviams atneša daugiau naudos. Atsakyti į šiuos klausimus praktinėje veikloje yra ypač svarbu. Šiuolaikiniams tėvams stengiantis įveikti bendravimo su vaiku ir jo auklėjimo sunkumus, tokie atsakymai padėtų suteikti pagalbą ten, kur jos reikia ir kokios reikia, o programų kūrėjams ir įgyvendintojams – sudaryti ir vėliau pasirinkti efektyviausias tėvystės įgūdžių lavinimo programas, veiksmingai koreguoti jų organizavimo sąlygas (Moran ir kt., 2004; cit. Kane ir kt., 2007; Kaminski ir kt., 2008).

Deja, mokslinės literatūros ir tyrimų, aprašančių ir analizuojančių tėvų mokymo(si) programų efektyvumo veiksnius, nėra gausu (Kaminski ir kt., 2008). Apie bandymus struktūruotai apibendrinti juos Lietuvoje informacijos rasti nepavyko. Dėl šios priežasties tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumo faktoriai ir pasirinkti šio straipsnio **objektu**.

Taigi straipsnio **tikslas** – apžvelgti svarbiausius tėvystės įgūdžių lavinimo programos efektyvumui įtaką darančius veiksnius. Straipsnio **metodu** pasirinkus mokslinės literatūros analizę, efektyvumo faktoriai čia suskirstyti į tris grupes: (1) programos ypatumai, (2) programos dalyvio ar jo šeimos ypatumai, (3) programos organizatoriaus, įgyvendintojo ypatumai (1 pav.).

1 pav. Tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumui įtaką darantys veiksniai

Figure 1. The factors that influence the effectiveness of parenting skills improving programs

EFEKTYVUMO VEIKSNIAI, SUSIJĘ SU TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ LAVINIMO PROGRAMOS YPATUMAIS

Programos turinys (t. y. susitikimuose analizuojamos temos ir problemos) yra vienas svarbiausių su tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumu siejamų faktorių. Kai kurie autoriai teigia, kad kuo daugiau temų apima programos turinys ir kuo daugiau ir įvairesnių pokyčių numatyta programos tiksluose, tuo tėvų mokymas yra sėkmingesnis (Kumpfer, Alvarado, 1998; Britner, Reppucci, 1997; Kelly, 2000; Pecora ir kt., 1992; cit. Holzer ir kt., 2006). Taigi jei grupės susitikimuose tėvams suteikiama galimybė praplėsti savo žinias apie vaiko kognityvinę, elgesio, socialinę, emocinę, fizinę ir / ar dvasinę raidą, jiems sudaromos sąlygos apie tai diskutuoti ir įgytas žinias įprasminti, – tėvams tai teikia daugiau naudos nei, pavyzdžiui, tik konkrečių vaiko auklėjimo problemų aptarimas ir analizė. K. L. Kumpfer ir R. Alvarado (1998) taip pat įsitikinusios, kad tėvams daugiausiai naudos teikia tos programos, kurios nukreiptos į vaiko ir tėvų santykio gerinimą bei šeimos tarpusavio bendravimo skatinimą, tėvų įgūdžių auklėti savo vaiką ir koreguoti jo elgesį tobulinimą. Papildomos informacijos čia pateikia J. W. Kaminski ir kolegų atlikto meta analitinio tyrimo (2008) rezultatai: tėvams gerokai svarbesnis yra praktinis gautos informacijos pritaikymas, konkrečių įgūdžių tobulinimas nei „sausų“ žinių gavimas. Tik integruotos į praktinį problemų sprendimą žinios leidžia pasiekti pageidaujamus pokyčius, susijusius su tėvų ir vaiko bendravimu, kiekvieno jų elgesiu vienas kito atžvilgiu (Kaminski ir kt., 2008).

Įvairios tėvystės įgūdžių lavinimo programos skiriasi ir **dalyvių mokymo(si) būdu**. *Individualus* mokymas suteikia tėvams galimybę tobulinti savo žinias ir įgūdžius tik juos dominančiose srityse patiems priimtinu spartumu bei leidžia drauge su koordinatoriumi ar individualios programos vadovu analizuoti specifines šeimos problemas (Chronis ir kt., 2004; cit. Tully, 2007). Tuo tarpu tėvų mokymo *grupės* reikalauja mažiau finansinių ir laiko sąnaudų, sudaro sąlygas socialiniam palaikymui atsirasti ir savitarpio paramai vystytis. Tačiau grupės dalyviai turi būti pasirengę bendradarbiauti ir prisitaikyti prie grupės poreikių, interesų. Kai kurios mokymo programos siūlo tėvams galimybę *savarankiškai* tobulinti tėvystės įgūdžius: tuomet finansinės sąnaudos taip pat palyginti

nedidelės; tačiau tam būtina stipri dalyvio motyvacija keistis ir gerai išvystyti savikontrolės įgūdžiai.

Vis dėlto, mokslinėje ir praktinėje literatūroje dominuoja tėvų mokymo grupių aprašymai, gausu jų efektyvumą patvirtinančių tyrimų; individualios ir savarankišku darbu pagrįstos programos nėra tokios populiarios. Tačiau B. W. Lundahl, J. Nimer ir kolegų atlikta metaanalizė (2006; cit. Tully, 2007) leidžia teigti, kad savarankiškos tėvų mokymosi programos susijusios su vaiko elgesio pokyčiais lygiai taip pat kaip individualūs ar grupiniai susitikimai (panašūs rezultatai gauti ir kituose tyrimuose: Dishion, Andrews, 1995; Nicholson, Sanders, 1999; cit. Tully, 2007). Kitos studijos atskleidžia netgi daugiau savarankiško mokymosi privalumų (Bauman ir kt., 2001; O'Donnell ir kt., 2005; cit. Tully, 2007).

Su laukiamais pozityviais pokyčiais siejama ir **darbo su tėvais metodu įvairovė**. Tėvystės įgūdžių lavinimo programose dažniausiai naudojamos grupinės diskusijos, namų darbai, vaidmenų pratimai ir žaidimai, atsipalaidavimo būdų mokymasis ir kitos technikos (Kaminski ir kt., 2008). K. L. Kumpfer ir R. Alvarado (1998) manymu, kuo įvairesnės tokios poveikio priemonės, tuo patrauklesnis mokymo modelis atrodo tėvams ir tuo daugiau naudos jie gauna. J. W. Kaminski su kolegomis (2008) šiuos ryšius analizuoja dar plačiau: jų meta analitinio tyrimo duomenimis, būtent aktyvesnės užduotys (tokios kaip praktinių problemų analizė, namų darbai, kuriuos atliekant įtraukiami visi šeimos nariai) leidžia tikėtis didesnio tėvystės įgūdžių lavinimo programos efektyvumo (t. y. ryškesnių pokyčių tėvų ir vaiko elgesyje pageidaujama linkme; Kaminski, 2008).

Programos trukmė. Manoma, kad programos trukmė yra atvirkščiai susijusi su dalyvių problemų sudėtingumu ir gausumu: t. y. kuo gilesnių ir įvairesnių problemų turi šeimos nariai (tėvai ar vaikas), tuo didesnių laiko sąnaudų reikalauja tėvų mokymas(is), norint pasiekti bent minimalių pokyčių (Kumpfer, Alvarado, 1999; Meezan, O'Keefe, 1998; Kumpfer, 1999; cit. Tully, 2007; Holzer ir kt., 2006). Čia būtų galima kelti kelias prielaidas: tėvams, susiduriantiems su įvairiais sunkumais šeimos gyvenime, tikėtina, reikia gerokai daugiau laiko, kad imtų pasitikėti programos įgyvendintoju, kad būtų tinkamai atpažinti ir įvertinti svarbiausi jų poreikiai ir pateikiama būtent ta informacija ar lavinami tie įgūdžiai, kurie jiems svarbiausi. Be to, reikėtų turėti mintyje ir tai, kad didesnės rizikos grupei priskiriami tėvai gerokai dažniau nei kiti pasižymi ribota motyvacija tobulėti, jie dažniau linkę neatvykti į programos susitikimus, kartu

netekdami galimybės įgyti konkrečios susitikime aptariamos informacijos ar įgūdžių (Kumpfer, Alvarado, 1999).

Įdomu yra tai, kad kitos studijos patvirtina ir priešingas tendencijas. Kai kurių tyrimų duomenimis, nevienodos trukmės tėvystės įgūdžių lavinimo programos (pavyzdžiui, truncančios 9 ar 18 susitikimų) pasižymi panašiu efektyvumu. Be to, trumpalaikis efektyvumas gali būti būdingas ir vos kelių valandų trukmės mokymo programoms (Barkley ir kt., 2001; Tully, 2007). Tai iliustruojančiu pavyzdžiu galima pasirinkti T. J. Dishion ir kolegų atliktą tyrimą (2003): palyginus su kontrolinės grupės tiriamaisiais, didesnės rizikos grupės tėvai, dalyvavę vienkartiniam 3 valandų trukmės užsiėmime, pasižymėjo geresniais įgūdžiais kontroliuoti, koreguoti vaiko elgesį bei buvo mažiau linkę vartoti psichiką veikiančias medžiagas (Tully, 2007). K. L. Kumpfer ir R. Alvarado (1998) įsitikinimu, tokie pokyčiai galimi tik įprastų ir nesudėtingų vaiko auklėjimo problemų turinčių tėvų atveju.

Teorinis programos pagrindas – tai dar vienas labai svarbus efektyvumui įtaką darantis faktorius. J. Barlow, E. Coren ir S. Stewart-Brown (2002) teigimu, tėvų mokymo programose dažniausiai pasitaiko vienas iš penkerių teorinių požiūrių: elgesio keitimo, kognityvinis elgesio keitimo, humanistinis elgesio keitimo, racionaliosios emocijų korekcijos ir daugialypis. Juos papildžius K. L. Carlson ir R. A. Russell klasifikacija (1982; cit. iš Krebs, 1986), kurioje numatytos trys teorinės perspektyvos (elgesio keitimo, individualiosios psichologijos idėjomis grįstas ir bendravimo įgūdžius stiprinantis), visus požiūrius galima apibendrinti šešiais teoriniais modeliais. Jie apibūdinami 1 lentelėje.

Remiantis užsienio autorių studijomis, konkrečios teorinės perspektyvos naudojimas pasiteisina nevienodai, priklausomai nuo programos turinio ir / ar tikslinės grupės. Apibendrindama tokius efektyvumo tyrimus, L. Tully (2007) pateikia keletą pavyzdžių: elgesio keitimo teoriniais modeliais pagrįstos tėvystės įgūdžių lavinimo programos efektyviausios tėvų, auginančių 8–14 metų vaikus, grupėje, ir tai dažniausiai būna trumpalaikis poveikis; individualiosios psichologijos principais paremtos programos – tiems, kurie turi įvairaus amžiaus vaikų, pasižyminčių elgesio problemomis (J. Adams tyrimo duomenys, 2001; cit. Tully, 2007; Kumpfer, Alvarado, 1998).

Elgesio keitimo modelis	Modelio pagrindas – socialinio išmokimo teorija: už pasistūmėjimą pageidaujamo rezultato link tėvai čia gauna pastiprinimą. Programos dalyviai įgyja žinių apie konkrečius vaiko elgesio kontrolės būdus. Taigi ypatingas dėmesys skiriamas vaiko elgesiui – tam, ką, kaip ir / ar kada jis daro – ir jo aplinkybėms.
Kognityvinis elgesio keitimo modelis	Programoje dominuoja elgesio korekcijos pratimai, įvairios kognityvinio pobūdžio užduotys, kuriomis siekiama pakeisti tėvų suvokimą apie tam tikrus jų ar jų vaiko elgesio aspektus. Analizuojamos tiek tėvų, tiek vaiko mintys ir įsitikinimai.
Humanistinis elgesio keitimo modelis	Modeliu pagrįstose programose tap pat siekiama pakeisti tėvų elgesį mokyti juos vaiko elgesio koregavimo būdų, tačiau čia labiau vadovaujama humanistine perspektyva, pabrėžiamas žmogaus prigimtinis gėris ir unikalumas.
Racionalusis emocijų korekcijos modelis	Didžiausias dėmesys skiriamas tėvystės stresui mažinti, iš naujo įvertinant neracionalius ir stiprinant racionalius, logiškus įsitikinimus.
Individualiosios psichologijos modelis	Pristatomos ankstyvojo vaikystės patyrimo tėvų šeimoje gimimo eiliškumo ir vaiko privачios logikos idėjos, analizuojami neįsisąmoninti vaiko elgesio tikslai, loginės ir natūralios veiksmų pasekmės, abipusės pagarbos vienas kitam svarba, vaiko padaršinimo technikos.
Bendravimo įgūdžių stiprinimo, arba daugialypis modelis	Remiantis įvairiomis teorinėmis perspektyvomis, šiuo modeliu grindžiamose tėvystės įgūdžių lavinimo programose stiprinami šeimos tarpasmeniniai santykiai, tėvų psichologiniai ištekčiai, lavinami nepalankių situacijų įveikimo įgūdžiai.

2 pav. Tėvystės įgūdžių lavinimo programų teoriniai modeliai (Krebs, 1986; Kumpfer, Alvarado, 1995; Mullis, 1999; Barlow ir kt., 2002; Dreikurs, Soltz, 1964; cit. Chang, Ritter, 2004)

Figure 2. The theoretical models of parenting skills improving programs (Krebs, 1986; Kumpfer, Alvarado, 1995; Mullis, 1999; Barlow et al., 2002; Dreikurs, Soltz, 1964; cit. Chang, Ritter, 2004)

Į tėvų stipriąsias puses nukreiptas požiūris mokymo programose atsiskleidžia turimų tėvystės įgūdžių ir stiprybių išaiškinimu bei jų stiprinimu, atsiribojant nuo ribotumų ir silpnųjų pusių. Remiantis įvairių tyrimų rezultatais, tokiu požiūriu paremtas mokymas yra efektyvesnis nei toks, kuriuo siekiama tiesiog suteikti tėvams žinių apie šeimos bendravimo galimybes, vaiko auklėjimą, kuriose orientuojamasi į atitinkamų įgūdžių lavinimą, neatsižvelgiant į tėvų turimus psichologinius ir socialinius išteklius (MacLeod, Nelson, 2000; cit. Holzer ir kt., 2006). Be abejo, praktikoje dirbantiems programų organizatoriams ir vadovams šio požiūrio, tikėtina, laikytis nesudėtinga, jei susiduriama su įprastos raidos vaiko šeima, kurios tėvai siekia dar artimesnių, šiltesnių ir adekvatesnių santykių su vaiku. Atrasti šeimos stipriąsias puses gerokai sudėtingiau,

kai, pavyzdžiui, suformuojama fizinę ar psichologinę smurtą linkusių naudoti tėvų grupę (Holzer ir kt., 2006).

Vaiko įtraukimas į mokymo programą. Kai kurie autoriai mano, kad vaiko (ypač paauglio) įtraukimas į tėvystės įgūdžių lavinimo programos susitikimus ir namų darbų atlikimą (jei tokių numatyta) yra labai svarbus. Juk vienas dažniausių iššūkių tėvams yra itin stiprus bet kurio amžiaus vaiko pasitikėjimas savo bendraamžiais ir drauge silpnas vaiko ir tėvų tarpusavio ryšys. Remiantis šia prielaida, bendri tėvų ir vaikų susitikimai, skatinant jų bendravimą ir bendradarbiavimą, programos dalyviams atneša daugiau naudos nei atskiros tėvų grupės. Tačiau įvairių tyrimų duomenys čia neleidžia daryti vienareikšmiškų išvadų: nors kai kurie jų patvirtina, kad tėvų mokymo programos, į kurias įtraukiami ne tik tėvai, bet ir jų vaikas, yra efektyvesnės (Kazdin ir kt., 1992; cit. Tully, 2007; Mitchell ir kt., 1993; Yoshikawa, 1994; cit. Kumpfer, Alvarado, 1999), kitų rezultatai nerodo jokio statistiškai patikimo skirtumo tarp programų, kurios vaiko dalyvavimą skatina ir kurios neskatina (Wolchik ir kt., 2002; West ir kt., 2000; Lundahl ir kt., 2006; cit. Tully 2007). Tikėtina, kad nevienodus tyrimų rezultatus galima paaiškinti tikslinės grupės ypatumais: mokymo grupes organizuojant ypatingos rizikos grupei priskiriamų vaikų (pvz., priklausomų nuo tabako ar alkoholio, turinčių didelių elgesio problemų) tėvams, dalyvauti programos susitikimuose be vaikų jiems gali būti gerokai naudingiau nei dar kelias valandas per savaitę praleisti su priešiška nusiteikusių vaiku. Deja, tokias prielaidas patvirtinančių ar paneigiančių studijų rasti nepavyko.

Susitikimų, kuriuose dalyvauta, skaičius. Akivaizdu, kad visuose ar bent daugumoje grupinių susitikimų dalyvavę tėvai turėtų patirti didžiausią sėkmę: jie įgytų gerokai daugiau žinių ir turėtų daugiau galimybių patobulinti tėvystės įgūdžius nei vos į kelis susitikimus atėję tėvai. Tai galėtų paaiškinti įvairių tyrimų rezultatus: daugiau nei 30 proc. užsiėmimų (pavyzdžiui, bent 4 iš 12 siūlomų) dalyvavę tėvai programos pabaigoje naudoja veiksmingesnius problemų sprendimo metodus ir adekvatesnius elgesio su vaiku modelius (Irvine ir kt., 1999; Forgatch, Degarmo, 1999; Brody, 2006; cit. Tully, 2007). Tačiau iki šiol nėra aišku, keliuose grupiniuose užsiėmimuose tėvai turėtų dalyvauti, kad būtų pasiektas bent minimalus matuojamo psichologinio ar socialinio faktoriaus pokytis.

Papildomų paslaugų tėvams pasiūla. Kai kurios tėvų mokymo programos, be grupinių susitikimų, dalyvius kviečia pasinaudoti

papildomomis pagalbos galimybėmis. Pavyzdžiui, tiksline grupe pasirinkus tėvus, linkusius naudoti fizinį smurtą prieš šeimoje augančius vaikus, jiems siūloma psichikos sveikatos specialistų pagalba, kovojant su depresija, priklausomybėmis nuo psichiką veikiančių medžiagų ar polinkiu į žiaurų elgesį namuose. Vis dėlto tokios papildomos pagalbos efektyvumą pagrindžiančių tyrimų nėra daug (Kazdin, Whitley, 2003; cit. Tully, 2007). Priešingai, daugiau autorių yra linkę sutikti, kad tokių papildomų paslaugų siūlymas šalia grupinių susitikimų daugiau naudos neatneša (Chaffin ir kt., 2004; cit. Tully, 2007; Crosby, Perkins, 2004; Lundahl ir kt., 2006; cit. Kaminski ir kt., 2008). Vadinas, galima būtų kelti prielaidą, kad tėvų mokymo programos, derinamos su kitokio pobūdžio pagalba, efektyvesnės šeimoms, kuriose ryškios bent kelios (ne viena) problemos.

Apibendrinant įvairius tėvystės įgūdžių lavinimo programų ypatumus, galima teigti, kad kiekvienas jų praktikoje gali arba sumažinti, arba padidinti pageidaujamų pokyčių tikimybę. Remiantis apžvelgtais užsienio autorių tyrimais, programos sėkmė labiausiai tikėtina tuomet, kai ji (1) dalyviams siūlo kuo įvairesnių žinių, papildomų praktinėmis užduotimis, (2) padeda tėvams atrasti ir išnaudoti jų asmenines ir bendravimo su vaiku stiprybes, (3) netrikdo dalyvių dėmesio papildomomis paslaugomis, (4) maksimaliai įtraukia į susitikimus. Tuo tarpu dalyvių mokymo(si) būdus, programos trukmę ar teorinį jos pagrindą bei vaikų (ne)įtraukimą į programą dėl tyrimų prieštaringų rezultatų sunku vienareikšmiškai įvertinti kaip su (ne)efektyvumu susijusius faktorius.

EFEKTYVUMO VEIKSNIAI, SUSIJĘ SU TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIUS LAVINANČIOS PROGRAMOS DALYVIO YPATUMAIS

Tėvų pasiryžimas ir motyvacija keistis – tai vienas svarbiausių veiksnių, nulemiančių programos įgyvendinimo sėkmingumą. Ne visi tėvai yra vienodai linkę atpažinti vaiko auklėjimo, bendravimo su juo sunkumus. Ne visuomet jie būna pasiryžę paaukoti bent šiek tiek laiko asmeniniam tobulėjimui. Galimos kelios to priežastys:

- dalyvavimo programoje laiko sąnaudos: šių laikų tėvai linkę daug laiko skirti darbui ar kitai veiklai, skatinančiai juos tobulėti profesinėje

sirtyje, todėl skirti keletą valandų kartą per savaitę vykstantiems programos susitikimams jiems neretai atrodo gana sudėtinga;

- vengimas analizuoti tėvystės įgūdžius ir problemas: kiekvienam tėvui ir motinai efektyvus šių vaidmenų atlikimas yra vienas svarbiausių gyvenime, kiekvienas jų bent kartais suabejoja savo sprendimais ir veiksmais, svarbiais bendravimui su vaiku ir / ar jo auklėjimui, tačiau analizuoti tai kartu su kitais tėvais grupėje ar grupės koordinatoriumi, būti pasiruošusiems priimti naujų žinių apie įvairius vaiko raidos psichosocialinius aspektus neretai pasirodo pernelyg didelis iššūkis; atsisakymas dalyvauti, tikėtina, veikia kaip gynybos mechanizmas;

- grėsmės pasitikėjimui savo tėvystės įgūdžiais jausmas iš esmės yra susijęs su antrąja vengimo įsitraukti į tėvystės įgūdžių lavinimo programą priežastimi: tėvai jaučia pernelyg stiprų su galimu dalyvavimu susijusį nerimą, numatydami, kad naujos žinios ir įgūdžiai privers juos pamatyti iki šiol naudotų elgesio su vaiku strategijų, jo auklėjimo metodų ribotumą, sąlygos nusivylimą savimi kaip tėvu / motina, reikalaus skirti laiko ir įdėti pastangų šiam tikėjimui savimi susigrąžinti (Lennon, 1997).

Programos vadovo gebėjimas motyvuoti tėvus dalyvavimui, nuraminti, pasireiškus stipriam nerimui dėl laukiančių pokyčių, sustiprinti pasitikėjimą savimi ir įtikinti juos, kad kelios valandos per savaitę tėra nedidelė kaina už galimą puikų rezultatą, o tėvų atvirumas ir pasidavimas šiai vadovo įtakai turėtų užtikrinti bent minimalų dalyvių įsitraukimą ir įgyvendinamos mokymo programos efektyvumą.

Bendrieji tėvų poreikiai, susiję su dalyvavimu programoje. Pavykus įveikti minėtus tėvų įsitikinimus mokymo programos atžvilgiu, jie paprastai į susitikimus atvyksta turėdami tam tikrų konkrečių poreikių ir lūkesčių – neišsakytų minčių apie tai, kas jiems būtų svarbu programos turinio ir įgyvendinimo srityse. G. A. Kane, V. A. Wood ir J. Barlow (2007), atlikę kokybinių studijų metaanalizę, išskiria tokius faktorius, padedančius programos dalyviams sustiprinti kontrolės ir pasitikėjimo savimi jausmą:

- problemos šeimoje pripažinimas ir įvardijimas;
- adekvatus problemos pasekmių suvokimas;
- žinios ir įgūdžiai, svarbūs bendravimui su vaiku ir jo elgesio koregavimui;

- kontrolės jausmo ir pasitikėjimo savimi tėvystės srityje stiprinimas;
- programos organizatoriaus ar vadovo tolerantiškas, neapimantis vertinimų palaikymas, pagalba tobulinant tėvystės įgūdžius;
 - bendraamžių, kitų programos dalyvių palaikymas;
 - tėvų asmeninių poreikių atpažinimas ir įvardijimas;
 - sutuoktinio ar partnerio palaikymas (Kane ir kt., 2007).

G. A. Kane ir bendraautorių metaanalizėje (2007) taip pat apibendrinama, kad vadovo pastangos patenkinti tokius dalyvių poreikius leidžia tėvams sumažinti kaltės dėl netinkamo elgesio su vaiku ar jo auklėjimo bei socialinės izoliacijos jausmus, sudaro sąlygas stiprinti empatiškumą vaiko atžvilgiu ir pasitikėjimą bendraujant su juo (Kane ir kt., 2007). Akiivaizdu, kad tai yra vieni svarbiausių pokyčių, kurių siekia įvairių tėvystės įgūdžių lavinimo programų autoriai ir įgyvendintojai. Taip bendrieji tėvų poreikiai, jų patenkinimas tam tikru lygiu yra glaudžiai susiję su mokymo programų efektyvumu.

Tėvų poreikių, aktualių konkrečiu gyvenimo laikotarpiu, pasyymas taip pat leidžia tikėtis didesnio mokymo programos sėkmingumo. Pasiūlymas tėvams dalyvauti grupės susitikimuose būtent tuomet, kai jie susiduria su atitinkamais iššūkiams, padėtų jiems apsispręsti, sutikti dalyvauti ir motyvuotų labiau įsitraukti į veiklą (Holzer ir kt., 2006). Atsižvelgti į šį faktorių visai nesudėtinga, jei su šeima dirbama individualiai: įvertinus jos poreikius ir sunkumus, tėvams pateikiamas toks pasiūlymas, kokio jiems kaip tik konkrečiu metu reikia. Būtent tokiu atveju itin efektyvios pasirodo net ir kelias valandas truncančios tėvų mokymo programos (L'Abate, 1977; cit. Kumpfer, Alvarado, 1998).

Kai su šeima vis dėlto nėra palaikomas asmeninis kontaktas, galimybių pasiūlyti tėvų poreikius atitinkančią mokymo programą taip pat yra: įvairiausi tyrimai nurodo bendrąsias vaiko raidos gaires ir sunkumus, su kuriais tėvai dažnai susiduria būtent tam tikrame vaiko vystymosi etape. Tokių tendencijų žinojimas ir vadovavimasis jomis leidžia parinkti tinkamiausią mokymo sistemą tiems tėvams, kuriems, tikėtina, to labiausiai reikia (Kumpfer, Alvarado, 1998). Pavyzdžiui, yra žinoma, kad šių laikų 5 klasių mokiniai gali būti priskirti tam tikrai rizikos grupei: jie pamažu pereina iš vaikystės į paauglystės laikotarpį, ima ieškoti savęs ir domėtis savo kūnu, o jausmais, mintimis didesnę dėmesį skiria priešingai lyčiai; perėjimas iš pradinio ugdymo sistemos juos atitraukia nuo vienintelio

mokytojo autoriteto, suteikia daugiau laisvės; jiems ypač svarbūs tampa bendraamžiai, o jausmas, kad tėvai ne itin supranta juos ir jų poreikius, nutolina nuo artimiausių šeimos narių. Taigi įvertinus tokią specifinę psichologiniu ir socialiniu požiūriu penktoko šeimos padėtį, numatant galimą tėvų nerimą dėl pasikeitusio vaiko elgesio, kvietimas dalyvauti tėvystės įgūdžių lavinimo programoje, kurioje didelis dėmesys būtų skiriamas vaiko raidos ypatumams aptarti ir bendravimo įgūdžiams su vaiku stiprinti, tikėtina, penktoko tėvų būtų labai palankiai įvertintas.

Vaiko amžius su tėvų mokymo programos efektyvumu siejamas nevienareikšmiškai. Įvairių autorių tyrimai pateikia skirtingus rezultatus: vieni jų patvirtina teigiamą ryšį tarp vaiko amžiaus ir programos poveikio tam tikram tėvystės aspektui (kuo vyresnis vaikas, tuo daugiau naudos tėvai gauna grupinių susitikimų metu; Dumas, 1996; Maughan ir kt., 2005; cit. Tully, 2007), kiti statistiškai reikšmingo pagrindo neaptinka, nurodydami, kad mokymo programos vienodai efektyvios tiek ikimokyklinio amžiaus, tiek paauglių tėvams (Dishion, Patterson, 1992; Ruma ir kt., 1996; cit. Tully, 2007).

Šeimos kultūra ir tradicijos. Akivaizdu, kad vaiko auklėjimo tradicijos skiriasi pagal tėvų etninę priklausomybę ir kultūrinius ypatumus. Pasaulyje gyvena daug įvairių tautų, kuriose gana įprasta vaiko elgesiui kelti ypač aukštus reikalavimus, jį koreguoti griežtu žodžiu ar fizinėmis priemonėmis. Tai ypač būdinga Afrikos juodaodžių šeimoms, nors europietiškoje tradicijoje minėta vaiko auklėjimo metodika vadinama tiesiog fiziniu ar verbaliniu smurtu. Taigi programos autoriaus ar įgyvendintojo teisingas tėvų ir vaiko elgesio vertinimas kultūriniame kontekste, jų nepriskiriant konkrečios šeimos ypatumams, yra labai svarbus: tik šeimos kultūrinės vertybės ir poreikius atitinkančios tėvų mokymo programos gali būti maksimaliai efektyvios. Deja, mokymo programų pritaikymas tam tikrai etninei grupei neretai apsiriboja mokymo priemonių (pavyzdžiui, leidinių, knygų, filmų) ar efektyvumo vertinimo klausimynų vertimu. Akivaizdu, kad to nepakanka: nepaprastai reikšmingas tampa programos pritaikymas ir adaptavimas tam tikrai etninei grupei (Kumpfer, Alvarado, 1998).

Socioekonominė šeimos padėtis. Manoma, kad tėvai, priskiriami žemesniam socioekonominiam statusui, programos pabaigoje būna patyrę mažesnius pokyčius tam tikrų matuojamų faktorių atžvilgiu (Rinn ir kt., 1975; Lochman, Brown, 1980; cit. Snow ir kt., 2002; Lundahl ir kt.,

2006; Reyno, McGrath, 2006; cit. Tully, 2007). Išsamesni tyrimai, tikėtina, geriau atskleisų tokias šio faktoriaus ir efektyvumo sąsajas, tačiau jų aptikti nepavyko.

Taigi tam tikri tėvystės įgūdžių lavinimo programų dalyvio ar jo šeimos ypatumai gali būti susiję su programos efektyvumu. Įvairių užsienio autorių atlikti tyrimai rodo, kad sėkmė labiau tikėtina, jei (1) dalyviai ganėtinai pasiryžę ir motyvuoti keistis, programos pobūdis atitinka jų (2) bendruosius poreikius, (3) specifinius lūkesčius (nulemtus, pavyzdžiui, vaiko raidos ypatumų), (4) šeimos kultūrinės vertybės. Vis dėlto kai kurių pristatytų (vaiko amžiaus ir šeimos socioekonominės padėties) faktorių ryšys su programos efektyvumu mokslinėje ir praktinėje literatūroje mažai tyrinėtas, todėl vienareikšmiškai jį apibrėžti gana sudėtinga.

EFEKTYVUMO VEIKSNIAI, SUSIJĘ SU TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ LAVINIMO PROGRAMOS ORGANIZATORIAUS YPATUMAIS

Programos organizatoriaus ar susitikimų vadovo psichologinės ir socialinės charakteristikos turi didelės įtakos tėvų, kaip programos dalyvių, motyvacijai keistis, jų saugumo jausmui ir patyrimui grupėje, čia įgyjamoms žinioms ir lavinamiems įgūdžiams. Anot K. L. Kumpfer ir R. Alvarado (1998), net 50–80 proc. programos efektyvumo yra nulemta individualių vadovo ypatybių.

Susitikimų organizatoriaus asmenybės savybės ir socialiniai įgūdžiai. K. L. Kumpfer ir R. Alvarado (1998) straipsnyje *Effective Family Strengthening Interventions* galima aptikti tokias išskirtas asmenines susitikimų organizatoriaus charakteristikas:

- informacijos pateikimo ir klausymosi įgūdžiai;
- autentiškumas, empatija ir emocinė šiluma;
- atvirumas ir noras dalytis;
- socialinis jautrumas šeimos ir grupės dinamikai;
- noras rūpintis šeimos gerove;
- lankstumas;
- humoro jausmas;
- patikimumas;

- asmeninė ar profesinė patirtis dirbant su vaikais ar šeimomis (Harrison ir kt., 1995; cit. Kumpfer, Alvarado, 1998).

Susitikimų organizatoriaus santykis su dalyviais. Susitikimų vadovo vaidmenį ir funkcijas paprastai apibrėžia specifiniai programos reikalavimai ir nuorodos. Vis dėlto nuoširdus ir abipusiu pasitikėjimu grįstas vadovo ir dalyvio bendravimas siejamas su didesniu programos efektyvumu. A. E. Kazdin ir M. K. Whitley studija (2006) patvirtina tokio pobūdžio tendencijas: 2–14 metų amžiaus vaikų tėvai susitikimų pabaigoje turėjo daugiau naudos, jei jų santykis su grupės vadovu buvo šiltesnis ir nuoširdesnis (cit. Tully, 2007).

Susitikimų organizatoriaus profesinė patirtis. Akivaizdu, kad tėvų mokymo programas praktikoje organizuoja nevienodą išsilavinimą turintys ir įvairias profesijas įgiję specialistai: psichologai, socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, užimtumo terapeutai, šeimos gydytojai ar psichiatrai. A. B. Irvine ir kolegų atlikto tyrimo (1999) duomenimis, didesnės rizikos grupės vaikų tėvams efektyvesnės tos programos, kurias veda ne psichikos sveikatos priežiūros specialistai (cit. Tully, 2007). Be abejo, vieno tyrimo išvadą apibendrinti ir laikyti bendra efektyvumo tendencija būtų neteisinga. Tačiau daugiau tai patvirtinančių ar paneigiančių tyrimų nepavyko aptikti.

Taigi tėvystės įgūdžių lavinimo programos susitikimų organizatoriaus ypatumai taip pat susiję su programos efektyvumu. Gerokai sėkmingesnės tampa tos programos, kurias įgyvendina vadovas, su programos dalyviais linkęs palaikyti šiltus, nuoširdžius santykius, kuris geba patraukliai pateikti svarbią informaciją, yra jautrus tėvų patyrimui ir pasižymi kitomis ryšį su dalyviais stiprinančiomis savybėmis.

IŠVADOS

1. Šiuolaikinei šeimai ir tėvams susiduriant su įvairaus pobūdžio socialiniais ir psichologiniais sunkumais, pagalba šeimai tampa labai svarbi. Tėvystės įgūdžių lavinimo programos, padedančios pagerinti turimus ir įgyti naujų elgesio, bendravimo su vaiku modelių, yra vienas iš galimų tokios pagalbos šeimai būdų.

2. Tėvystės įgūdžių lavinimo programos įgyvendinimo efektyvumas susijęs su įvairiais faktoriais: (1) pačios programos, (2) dalyvio, jo šeimos, (3) ją organizuojančio asmens ypatumais.

3. Tėvystės įgūdžių lavinimo programos efektyvumas labiau tikėtinas tuomet, kai ji dalyviams siūlo kuo įvairesnių žinių, papildomų praktinėmis užduotimis, padeda tėvams atrasti ir išnaudoti jų asmenines ir bendravimo su vaiku stiprybes, netrikdo dalyvių dėmesio papildomomis paslaugomis ir maksimaliai įtraukia į susitikimus.

4. Tėvystės įgūdžių lavinimo programos sėkmė labiau tikėtina, jei dalyviai ganėtinais motyvuoti ir pasiryžę keistis, programos pobūdis atitinka jų bendruosius poreikius ir specifinius lūkesčius (nulemtus, pavyzdžiui, vaiko raidos ypatumų), šeimos kultūrinės vertybes.

5. Gerokai sėkmingesnės tampa tos tėvystės įgūdžių lavinimo programos, kurias įgyvendina vadovas, siekiantis palaikyti šiltus, nuoširdžius santykius su programos dalyviais, gebantis patraukliai pateikti svarbią informaciją, pasižymintis jautrumu tėvų patyrimui ir kitomis ryšį su dalyviais stiprinančiomis asmenybės savybėmis.

Literatūra

- Barkauskienė, R. (2005). Stresinių šeimos gyvenimo įvykių sąsajos su mokymosi negalių turinčių vaikų psichologiniu pažeidžiamumu. *Socialinis darbas*, 41 (1), 24–32.
- Barlow, J., Coren, E., Stewart-Brown, S. (2002). Meta-Analysis of the Effectiveness of Parenting Programmes in Improving Maternal Psychosocial Health. *British Journal of General Practice*, 52, 223–233.
- Chang, C. Y., Ritter, K. B. (2004). Cultural considerations of Adlerian parenting education. *Journal of Individual Psychology*, 60 (1), 67–75.
- Holzer, P. J., Higgins, J. R., Bromfield, L. M., Richardson, N., Higgins, D. J. (2006). The Effectiveness of Parent Education and Home Visiting Child Maltreatment Prevention Programs. <http://www.aifs.gov.au/nch/pubs/issues/issues24/issues24.html>. Aplankyta: 2009-01-15.
- Jonynienė, J. (2010). *Psichoedukacinių programų tėvams poreikis Lietuvoje: situacijos analizė*. Pranešimas, skaitytas konferencijoje „Vaiko psichologijos plėtra VDU: žmonės ir darbai“, Kaunas: VDU.
- Kane, G. A., Wood, V. A., Barlow, J. (2007). Parenting Programmes: A Systematic Review and Synthesis of Qualitative Research. *Child: Care, Health and Development*, 33, 784–793.
- Kaminski, J. W., Valle, L. A., Filene, J. H., Boyle, C. L. (2008). A Meta-Analytic Review of Components Associated with Parent Training Program Effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 567–589.
- Krebs, L. L. (1986). Current Research on Theoretically Based Parenting Programs. *Individual Psychology: The Journal of Adlerian Theory, Research & Practice*, 42(3), 375–385.

- Kumpfer, K. L., Alvarado, R. (1998). Effective Family Strengthening Interventions. *Juvenile Justice Bulletin*. <http://www.ncjrs.gov/pdffiles/171121.pdf>. Aplankyta: 2009-01-15.
- Lennon, L. (1997). *An Evaluation of Informal Parent Support Groups*. http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/16/9c/5f.pdf. Aplankyta: 2009-01-15.
- Lietuvos Respublikos Seimas (1996). *LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas*. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26397. Aplankyta: 2010-01-04.
- Mullis, F. (1999). Active Parenting: An Evaluation of Two Adlerian Parent Education Programs. *The Journal of Individual Psychology*, 55(2), 225–232.
- Newlon, B. J., Borboa, R., Arciniega, M. (1986). The Effects of Adlerian Parent Study Groups Upon Mexican Mothers' Perception of Child Behaviour. *Journal of Individual Psychology*, 42(1), 107–113.
- Painter G. (1985). Why Do Parents Need So Much Help? *Individual Psychology: The Journal of Adlerian Theory, Research & Practice*, 41(2), 257–260.
- Sheeber, L. B., Johnson, J. H. (1994). Evaluation of a Temperament-Focused, Parent-Training Program. *Journal of Clinical Child Psychology*, 23(3), 249–259.
- Snow, J. N., Frey, M. R., Kern, R. M. (2002). Attrition, Financial Incentives and Parent Education. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 10(4), 373–378.
- Statistikos Departamento prie LR Vyriausybės duomenys „Gyventojai pagal sanaukinę padėtį“. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1300>. Aplankyta: 2010-01-04.
- Tully, L. (2007). *Early Intervention Strategies for Children and Young People 8 to 14 Years: A Literature Review*. http://www.community.nsw.gov.au/docswr/_assets/main/documents/research_ei_strategies_review.pdf. Aplankyta: 2009-01-15.
- Vaikų linija (2008). *Vaikų linijos metinė ataskaita*. http://www.vaikulinija.lt/files/ataskaita_bal.pdf. Aplankyta: 2010-01-15.
- Vaikų skurdo ir socialinės atskirties mažinimo galimybės ir priemonės Lietuvoje* (2007), Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. <http://www.socmin.lt/index.php?1606775163>. Aplankyta: 2010-01-04.

THE REVIEW OF EFFECTIVENESS FACTORS OF PARENTING SKILLS' IMPROVING PROGRAMS

Jolita Jonynienė

Summary. Background. When nowadays' parents are confronted with varying difficulties related to communication with children and their nurture, a big need for parenting skills' improving programs emerges. Various programs, which differ in theoretical background, purposes, purposive groups, teaching or learning models and / or

contents, can be found in scientific and practical literature. One of the most frequent questions for parents and professionals is that which program is related with the most vivid changes in parents, i. e., which is the most effective one. **The aim** of this paper is to review the most important factors for the effectiveness of parenting skills' improving programs. The review and analysis of scientific literature were chosen as a **method** for this paper. **Results and conclusions.** Following the foreign scientific literature, three major groups of factors for the effectiveness of parenting skills' improving programs were indicated: (1) the peculiarities of the program itself, (2) the characteristics of participant or his family, and (3) the peculiarities of person who organizes meetings for parents. Some additional tendencies were also found: it's likely that the effectiveness of the program is more possible when (1) various types of knowledge and practical tasks are introduced to participants, they have a possibility to discover their personal strengths in communicating with children, to pay their entire attention to the program (no additional service is suggested) and take part in as many meetings as possible; (2) participants are motivated for changes, the model of the program satisfies the cultural values of the family, their general needs and specific expectations; (3) the meetings' person searches for any possibilities for close relationships with participants and has a variety of personality traits that are necessary for sincere communication.

Key words: effectiveness factors, family, parenting skills' improving program, child.

Gauta: 2010-04-28

Priimta: 2010-06-09